

мічну систему як холархію в процесі еволюції. Ця робота породжує нові наукові завдання,

розв'язанню яких будуть присвячені наші наступні дослідження.

1. Mensch G. Stalemate in Technology – Innovations Overcame the Depression / G. Mensch. – N.Y. : Ballinger, 1979. – 241 p.
2. Freeman C. Innovation and Long-cycles of economic development. Paper presented at the International Seminar on Innovation and Development at the Industrial Sector. (25–27 August, 1982). – University Campinas. – 13 p.
3. Perez C. Technological Revolutions, Paradigm Shifts and Socio-Institutional Change / C. Perez. – Cheltenham, UK : Edward Elgar, 2004. – 24 p.
4. Тойнби А. Дж. Постижение истории : Сборник / А. Дж. Тойнби ; Пер. с англ. Е. Д. Жаркова ; Сост. А. П. Огурцов ; Вступ. ст. В. И. Уколовой. – М. : Прогресс. Культура, 1999. – 736 с.
5. Плотинский Ю. М. Модели социальных процессов : учеб. пособ. для высших учебных заведений / Ю. М. Плотинский. – М. : Логос, 2001. – 296 с.
6. Wilber Ken. A Brief History of Everything / K. Wilber Boston : Shambala Publications, 1996. – К. : PSYLIB, 2008 – 339 p.
7. Яковец Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы / Ю. В. Яковец. – М. : Наука, 1999. – 448 с.
8. Адизес И. Управление жизненным циклом корпорации / И. Адизес. – СПб. : Питер, 2007. – 384 с.
9. Диринг М. Рассвет сингулярности / Пер. с англ. П. Васильева [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://transhumanism.org/languages/russian/dawnofsingularity/Deering.htm>. – Назва з екрана.
10. Маевский В. И. Введение в эволюционную макроэкономику / В. И. Маевский. – М. : Япония сегодня, 1997. – 105 с.
11. Гончаров В. Н. Необходимость формирования системы стратегического управления инновационной деятельностью предприятия / В. Н. Гончаров, Е. В. Иванова // Наукові праці ДонНТУ. Серія : економічна. – 2005. – № 10. – С. 34–42.
12. Krugman P. A Model of Innovation, Technology Transfer, and the World Distribution of Income / Paul Krugman // The Journal of Political Economy. – 1979. – № 2. – P. 253–276.
13. Довбенко М. Аналіз праць П. Кругмана та П. Робіна/ М. Довбенко // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 8–93.
14. Mankiw G. Macroeconomics / G. Mankiv. – NY : Worth Publishers. 2000. – 531 p.
15. Бандура О. В. Ресурсна модель макроекономічної динаміки / О. В. Бандура // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 11 (29). – С. 4–12.

A. Zhulenkov

COMPETITIVE CHALLENGES AS A DRIVING FORCE OF THE ECONOMIC CYCLE

A model of the economic cycle has been built. New recommendations for the government's foreign and domestic policy have been determined. The phenomenon of the global character of the long technological cycle has been explained. The effectiveness of the creation of an oogamic family of companies as a method of dealing with the aging of the corporation has been proved.

Keywords: economic cycle, evolution of systems, pressure of competition, hierarchical structure, corporate life cycle.

УДК: 336.719

Казакова М. О.

ФАКТОРИНГ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Визначено сутність факторингу та його роль як перспективного механізму фінансування підприємницької діяльності в Україні.

Ключові слова: факторинг, національний ринок факторингових послуг, фінансові компанії.

Кожен підприємець, незалежно від розмірів його бізнесу і тривалості існування підприємства, хоч раз у житті стикався з проблемою не-

стачі обігових коштів. Такий стан речей уповільнює та стримує розвиток бізнесу. Проблема дефіциту обігових коштів у підприємницькій

діяльності особливо актуальна в країні, де ринкові інститути і механізми проходять етап становлення, зокрема, в такій молодій державі як Україна. Розв'язати цю проблему допоможе унікальний фінансовий інструмент – факторинг, який і є предметом цього дослідження. Методологічні проблеми просування факторингових послуг стали актуальними у контексті виходу зі світової фінансової кризи, змін правил гри у відносинах держава – бізнес тощо. Світовий досвід свідчить: для компанії, що зростає і прагне «зайняти своє місце під сонцем», партнерство з відомою факторинговою компанією – надійний шлях до успіху. Дослідження передбачає:

- вивчення суті та видів факторингу;
- аналіз досвіду та успішної практики факторингового фінансування у світі;
- визначення переваг факторингу як механізму фінансування;
- проведення аналізу сучасного стану національного ринку факторингових послуг;
- прогноз перспектив розвитку ринку факторингового обслуговування в Україні.

Мета – оцінка факторингу як перспективного механізму фінансування підприємницької діяльності в Україні.

Основний зміст. Факторинг (від англ. *factor* – маклер, посередник, агент) – це банківська операція, суть якої полягає в придбанні банком (фактором) у постачальника (продавця) права вимоги у грошовій формі на дебіторську заборгованість покупців за відвантажені їм товари (виконані роботи, надані послуги), з прийняттям ризику виконання такої вимоги, а також приймання платежів (рис. 1).

Схема факторингу така:

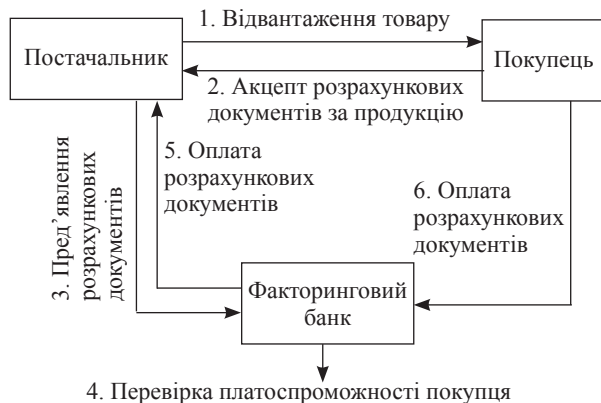

Рис. 1. Схема факторингу

Головна мета факторингових операцій:

- забезпечення постачальника своєчасною оплатою відвантажених товарів;
- управління платіжною дисципліною позичальника;
- підвищення ефективності розрахунків між клієнтами;

- ліквідація виникнення дебіторської заборгованості у позичальника [3].

Факторингові операції неоднорідні й мають певні відмінності. Найвідмінніший різновид факторингу дає можливість максимально гнучко використовувати цей механізм відповідно до потреб клієнта.

За додаткову плату банк може взяти на себе кредитний ризик: якщо покупець не поверне борг, постачальник усе одно отримає частину платежу, що залишилася. Цей вид послуги називається **факторингом без регресу**. Якщо такої угоди немає, тоді у разі непогашення зобов'язань дебітором банк може вимагати отриманий авансовий платіж із постачальника, тобто продавець поручається за свого покупця. Так виглядає класичний **факторинг із регресом** [6].

Також факторинг поділяється на **класичний** та **реверсивний**. За класичного факторингу фінансується продавець, а за реверсивного – покупець.

У міжнародній практиці факторинг може розглядатися як просте фінансування дебіторської заборгованості постачальника без додаткових послуг – коли йдеться про **invoice discounting** (інвойс дискаунтинг) – або як повний набір послуг із фінансування й адміністрування дебіторської заборгованості – **full factoring** (повний або класичний факторинг). Класичний факторинг має багато переваг: він передбачає управління ризиками, обслуговування дебіторської заборгованості, вивчення платоспроможності дебітора, надання колекторних та інших послуг.

Також розрізняють **банківський** та **небанківський** факторинги [2].

Факторинг – одна з найдавніших форм торгового кредитування. Його окремі риси можна знайти й у Римській імперії, і в епоху панування царя Хаммурапі у Вавилоні 4000 років до н.е., коли торговці застосовували аналог факторингу у своїй діяльності. Слово «фактор» походить від латинського дієслова *facere*, що в буквальному перекладі означає «робити, діяти».

На початку 60-х рр. минулого століття почалася експансія американських товаровиробників у Західну Європу, що активізували діяльність європейських факторингових компаній. Уже до середини 60-х рр. були створені дві найбільші факторингові асоціації: IFG (International Factors Group) і FCI (Factors Chain International). Обсяг факторингових операцій неухильно зростає, збільшувалася кількість факторингових компаній, що працювали як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Цей процес триває і досі. За даними FCI, світовий обіг факторингових операцій зріс з 1996 р. по 2001 р. більше ніж у 2,3 рази, що становить 720,19 млрд євро, причому понад 96 % обсягу припало на внутрішній факторинг [5].

Необхідність уніфікації регулювання факторингової діяльності у зв'язку із частково міжнародним характером її використання призвела до скликання в Оттаві у 1988 р. дипломатичної конференції щодо прийняття проектів конвенцій про міжнародний факторинг і міжнародний фінансовий лізинг, розроблені Міжнародним інститутом уніфікації приватного права (УНІДРУА). Одним із підсумкових документів цієї конференції стала Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг від 28.05.1988 р. Конвенція відіграла значну роль у розвитку факторингової діяльності, оскільки національне законодавство багатьох держав не містило практично жодних норм, які регулювали б факторинг. Вона стала основою для розробки національного законодавства у цій сфері, після її прийняття низка держав ввели факторинг у систему свого цивільного права [1].

Починаючи приблизно із середини 80-х років ХХ ст. факторингова індустрія мала найвищі темпи зростання у фінансовому секторі світової економіки. Обсяг переуступленої дебіторської заборгованості в 1998 р. становив 456 млрд євро, а 2007 р. уже досяг 1 трлн євро, таким чином, зростання становило більше 200 %. На кінець 2010 р. на ринку працювало понад 2100 компаній (за даними IFG), розташованих у Північній і Південній Америці, Європі, Азії, Австралії й Африці. Найбільшим ринком є Європа, на яку припадає 71 % факторингового обігу, за нею йдуть Америка (14 %) та Азія (14 %). Але за темпами зростання лідерами були Австралія і Океанія (301,6 %) та Європа (84,9 %).

Безумовний лідер на світовому ринку факторингу – Велика Британія, яка ще в XIV ст. стала його родоначальницею. Тут налічується близько

100 факторингових компаній, діяльність яких не підлягає ліцензуванню, що дає змогу їм безперешкодно розвиватися. Окрім Великої Британії, значними гравцями на світовому ринку факторингу є інші країни ЄС: Італія, Франція, Німеччина, Іспанія, Ірландія, Нідерланди. Найбільші факторингові компанії Європи: Royal Bank of Scotland, Lloyds TSB Intesa Mediofactoring, Ifitalia, Factorit Eurofactor, GE Factofrance [8].

Країни Східної Європи показали феноменальні темпи зростання (434 %), при цьому необхідно враховувати україн малі обсяги факторингового ринку в цих країнах на початку 90-х років минулого століття.

З несвропейських порівняно великим обігом факторингового ринку можуть похвалитися США, Японія, Тайвань, Австралія і Бразилія (табл. 1).

Статистика свідчить, що сьогодні у світі переважає факторинг без регресу (44,5 %), потім за обсягом обігу йде інвойс-дискаунтинг – (30,7 %) і факторинг із регресом (22,3 %). На колекторні й інші послуги факторингових компаній світу припадає лише 2,5 % їх обігу. У структурі міжнародного факторингу, як і раніше, лідирує експортний факторинг, обсяги якого перевищують імпорتنний факторинг майже в 4 рази [9].

Послуга факторингу в Україні досить молода. Початком формування ринку можна вважати 2001 р., коли перші послуги з факторингових операцій почав надавати АБ «Укрсоцбанк». Наступним був АКБ «ТАС-Комерцбанк», який цього ж року почав активну експансію на ринок. Але на момент становлення ринку факторингу в Україні не було необхідної нормативної, теоретичної і практичної бази проведення потрібних операцій, бракувало кадрового потенціалу, а тех-

Таблиця 1. Розподіл країн за рівнем використання факторингових послуг

	Позиція на світовому ринку	I місце	II місце	III місце	IV місце	V місце
За кількістю факторингових компаній	Країна	США	Велика Британія	Бразилія	Туреччина	Швеція
	Кількість компаній	108	100	100	88	60
За обігом всередині країни	Країна	Велика Британія	Італія	Франція	США	Японія
	Обіг, млн євро	243 838	113 035	90 190	90 000	73 715
За обігом міжнародного факторингу	Країна	Німеччина	Тайвань	Франція	Італія	США
	Обіг, млн євро	19 300	12 000	9 819	7 400	6 000
За сукупним обігом факторингу	Країна	Велика Британія	Італія	Франція	США	Японія
	Обіг, млн євро	248 769	120 435	100 009	96 000	74 530

нологія факторингу точно копіювала розробки російських колег.

Окрім банків, факторингові послуги надають інші фінансові установи (наприклад, компанія «Арма Факторинг»). Проте, вийшовши на ринок у травні 2004 р., ця фірма обслуговує за схемою факторингу не більше ніж 15 клієнтів. На відміну від банків, які можуть надавати факторинг із фінансуванням і без нього, компанія факторинг без фінансування не надає.

За факторинговими схемами в Україні працюють близько 300 підприємств. Це компанії харчової і легкої промисловості (кондитерська, ринки снєків, пива, соків і води), тари й упаковки, друкарської галузі, фармацевтики, сільського господарства, вино-коньячні підприємства. Факторинг як комплекс послуг продовжує активно розвиватися [4].

До 2009 р., який став переломним для усієї світової економіки, стан факторингового ринку був досить оптимістичний. Незважаючи на те, що обсяги коштів за перші два квартали 2008 р., спрямованих на факторингове фінансування, скоротилися на 190 %, загалом за рік було укладено 5748 договорів обсягом 1,45 млрд грн, що значно перевищило обсяги за 2007 р. Проте вже у 2009 р. обсяги факторингових операцій в Україні скоротилися на 60 %.

Станом на 01.07.2009 р. лише 17 фінансових компаній, або 34,7 % від внесених до реєстру, протягом року надавали послуги факторингу. Інформацію щодо кількості фінансових компаній, які мають право надавати послуги факторингу, та обсягів надання цих послуг наведено в табл. 2.

Таблиця 2. Кількість фінансових компаній та обсяг наданих послуг

Показник	01.07.2008 р.	01.01.2009 р.	01.07.2009 р.
Кількість фінансових компаній, які мають право надавати послуги факторингу	44	46	49
Кількість фінансових компаній, які надавали послуги факторингу	14	18	17
Обсяг наданих послуг факторингу, млн грн	480,9	1448,22	874,5

На відміну від розвинених країн, в Україні факторинговими операціями здебільшого займаються не спеціалізовані компанії, а банки (понад 90 % ринку) [8].

Серед проблем розвитку ринку факторингу в Україні ключовими є такі:

– домінування банків, для яких факторинг – лише частина портфеля з-поміж інших послуг,

тоді як для спеціалізованої факторингової компанії цей вид операцій профільний;

– використання банком при оцінюванні потенційного клієнта такої ж схеми, як при кредитуванні, хоча факторинг не є аналогом кредиту й спрямований на зростання продажів та рентабельності;

– здійснення банками як факторингу лише фінансування без додаткових послуг, що суперечить світовій практиці та сутності процесу;

– брак контролю за якістю послуг факторингу, а також законодавчо закріплених вимог щодо стандартів якості факторингових послуг фінансових установ.

Як наслідок, ринок факторингу перебуває під впливом світової фінансової кризи, що охопила й Україну: у банках спостерігається дефіцит створеного фонду для проведення таких операцій. Через обслуговування нинішньої заборгованості немає змоги для нарощування портфелів під факторингові операції. Велика частина проєктів із міжнародного факторингу призупинена. Також зменшилися ліміти та частина авансування, а процентна ставка зросла, незважаючи на те, що сумарна дебіторська заборгованість у 2009 р. зменшилась на 20 % порівняно з минулим аналогічним періодом. З діаграми (рис. 2) можна побачити, що з III кварталу 2008 р. спостерігається зменшення кількості укладених договорів з одночасним подорожчанням їх вартості. Стрімке зростання обсягу факторингових операцій у першому кварталі 2009 р. пояснюється укладенням договору факторингу лише однією фінансовою компанією (ТОВ «Луганська інвестиційно-фінансова група») на велику суму, через брак готівки, звільнення від ризику неплатежу та реалізацію портфеля боргових вимог заздалегідь.

Розподіл за основними галузями обсягу наданих фінансових послуг за укладеними договорами факторингу в першому півріччі 2008 та 2009 рр. наведений на рис. 3.

Аналізуючи розподіл укладених фінансовими компаніями договорів факторингу в першому півріччі 2009 р. (рис. 3), можемо дійти висновку, що найменшу питому вагу має хімічна промисловість – 2 %, значна частка належить харчовій промисловості – 30 %. У зв'язку зі світовою фінансовою кризою протягом першого півріччя 2009 р. договорів факторингу не було в таких галузях, як легка промисловість, машинобудування, металургія, транспорт тощо [7].

Висновки. Основні проблеми факторингу в Україні:

- ❖ брак відповідного законодавчого забезпечення;
- ❖ нестача фахівців;
- ❖ високі операційні витрати;

Рис. 2. Динаміка обсягу договорів факторингу [7]

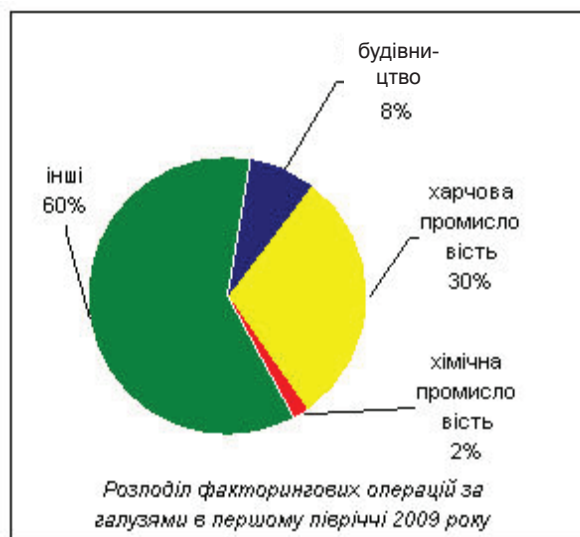
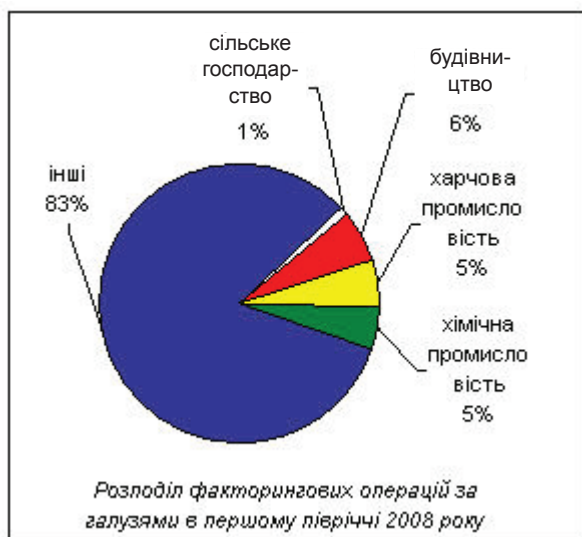

Рис. 3. Розподіл факторингових операцій за галузями

- ❖ великий відсоток перевідступлення боргу (70–80 %);
- ❖ звужене інформаційне поле;
- ❖ високий рівень тінізації ринку.

Проаналізувавши сьогоdnішній стан ринку факторингу в Україні, можна зробити такі висновки. По-перше, характерні для світової практики з факторингового фінансування беззаставна та безстрокова основа призвели до втрати коштів банків та фінансових установ, що пропонували цю послугу. Тому саме для українського ринку необхідно ввести певні обмеження та умови щодо створення заставного і строкового характеру факторингу. По-друге, наявність непогашеної кредитної заборгованості призводить до збільшення втрат банками коштів, що може стати ще одним фактором для відмови клієнту, на-

дання кредиту якому – ризикована операція для фінансової установи. Це дасть змогу дещо оптимізувати процес факторингу до умов української економіки.

Пріоритетним для України може стати створення могутньої фінансово-інвестиційної групи на основі низки провідних банківських та інших фінансово-кредитних установ, яка змогла б лобіювати просування факторингу на вітчизняний ринок. Це дасть змогу, використовуючи накопичений досвід у проведенні інших фінансових операцій, успішно розвиватися і в перспективі збільшувати свої можливості за рахунок вступу до впливової міжнародної факторингової асоціації.

Отже, для використання переваг факторингу в Україні важливо на державному рівні виріши-

ти правові суперечки: що саме вважати факторингом і які установи мають право на здійснення цих операцій. З розвитком факторингу в Україні такі послуги стануть привабливішими для суб'єктів господарювання не лише як форма за-

хисту від ризиків, а й як засіб оптимізації фінансових потоків банку та клієнта, що є запорукою розвитку вітчизняного ринку факторингових послуг.

1. Закон України «Про приєднання України до Конвенції ЮНІДРУА про міжнародний факторинг» від 11.01.2006 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 16. – С. 139.
2. Ванхорн Дж. Основи фінансового менеджмента. 12-е изд. / Дж. Ванхорн, Дж. Вахович ; Пер. с англ. – М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2008.
3. Енциклопедія банківської справи України [Редкол. : В. С. Стельмах (голова) та ін.]. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001.
4. Колісник М. К. Фінансовий ринок [Навч. посібник.] / М. К. Колісник, О. О. Маслак, Є. М. Романів. – Львів : Львівська політехніка, 2004.
5. Кувшинова Ю. А. Этапы развития факторинга : история и современность / Ю. А. Кувшинова // Финансы и кредит. – 2004. – № 30 (168).
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [Навч. посібник] / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
7. Проект document.ua [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.document.ua. – Назва з екрана.
8. Офіційний сайт Факторингової компанії av.group. Режим доступу : www.factoring.co.ua. – Назва з екрана.
9. Сайт «ФАКТОРинг ПРО». Режим доступу : www.factoringpro.ru. – Назва з екрана.

M. Kazakova

FACTORING ON THE FINANCIAL SERVICES MARKET OF UKRAINE

The nature of factoring and its role as a promising mechanism for financing business activity in Ukraine are determined.

Keywords: factoring, national market of factoring services, financial companies.

УДК 339.5.053

Косяк А. О.

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті викладено результати аналізу експортно-імпортних операцій в Україні. На основі Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності оцінено структуру та структурні зрушення в товарній номенклатурі зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: зовнішньоторговельна діяльність, платіжний баланс, експортно-імпортні операції, торговельний баланс, баланс товарів, баланс послуг, класифікація, номенклатура.

Вступ

З переходом України до ринкової економіки відкриваються широкі можливості для інтеграційного розвитку країни, особливої актуальності набувають проблеми формування і налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, організації та управління зовнішньоекономічною діяльністю, розробки і реалізації ефективних зовнішньоторговельних відносин.

У вітчизняній науковій сфері питання зовнішньоекономічних відносин, зокрема зовнішньої торгівлі, її аналіз та оцінка, збалансування експортно-імпортних операцій є об'єктом дослідження таких вчених, як: А. Гальчинський, В. Геєць, А. Філіпенко, І. Бураковський, Е. Галицька, А. Єріна, Д. Єрін, І. Манцуров та ін.

Джерелами даних для оцінки зовнішньоторговельної діяльності в Україні слугували матері-